

Funded by
the European Union

PËRMBLEDHJE E POLITIKAVE #1

UJËRAT E TRAZUAR

**Rasti i
Përmirësimit të
Menaxhimit të
Territorit Rreth
Resurseve Ujore**

Promoting Universal
Access to **Clean Water**

Let's do it Peja!

SQARIM

Ky publikim është zhvilluar si pjesë e projektit "Promovimi i qasjes universale në ujë të pastër", financuar nga Zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë dhe zbatuar nga Let's Do It Peja.

Pikëpamjet, opinionet dhe rekomandimet e shprehura në këtë publikim janë të autorit dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit Evropian Zyra në Kosovë.

PËRMBLEDHJE E POLITIKAVE #1:

Ujërat e trazuar:

RASTI I PËRMIRËSIMIT TË MENAXHIMIT TË TERRITORIT RRETH RESURSEVE UJORE

Promoting Universal
Access to **Clean Water**

TABELA E PËRMBAJTJES

<u>PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE</u>	5
<u>1. HISTORIKU DHE METODOLOGJIA</u>	7
<u>1.1. SFONDI I PROJEKTIT</u>	7
<u>1.2. OBJEKTIVAT, QASJA DHE METODOLOGJIA E KËRKIMIT</u>	8
<u>2. GJETJET</u>	9
<u>2.1. KUADRI LIGJOR DHE INSTITUCIONAL PËR MENAXHIMIN E BURIMEVE UJORE</u>	9
<u>2.2. GYKAT E NGUSHTA DHE SFIDAT KRYESORE</u>	10
<u>3. PËRFUNDIMET DHE REKOMANDIMET</u>	15
<u>4. BURIMET PËR LEXIM TË MËTEJSHËM</u>	16
<u>SHTOJCA 1: LISTA E TË ANKETUARËVE</u>	17

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Kjo përmbledhje e politikave është i pari në një seri prej pesë që do të prodhohet si pjesë e aktiviteteve të projektit “Promovimi i Qasjes Universale në Ujë të Pastër” – projekti i financuar nga Zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë,¹ dhe i zbatuar nga Let's Do it Peja.² Gjatë tre viteve të zbatimit, projekti do të kontribuojë në përmirësimin e menaxhimit të burimeve ujore dhe do të sigurojë që shumica e grupeve të marginalizuara të fuqizohen dhe mbështeten për të arritur të drejtat e tyre për të pasur akses në ujë të pastër. Rezultatet kryesore të saj do të vijnë në drejtim të #monitorimit të zbatimit të Strategjisë Kombëtare të Ujit; #promovimi i barazisë gjinore, gjithëpërfshirja, angazhimi i komunitetit në vendimmarrje në lidhje me burimet ujore; dhe #ritjen e ndërgjegjësimit të akterëve përkatës dhe publikut në përgjithësi për rëndësinë e ruajtjes së burimeve ujore.

Grupet e synuara dhe përfituesit kryesorë të projektit “Promovimi i qasjes universale në ujë të pastër” janë komunitetet lokale; institucionet vendore dhe kombëtare me kompetenca për ujë; shoqëria civile dhe media. Qëllimi i kësaj përmbledhje të politikave është të tërheqë vëmendjen e vendimmarrësve mbi prioritetet, nevojat dhe ndryshimet e nevojshme për të optimizuar menaxhimin e burimeve ujore.

Puna kërkimore për këtë punim përfshin një vlerësim cilësor të situatës, i cili bazohet në pikëpamjet e palëve përkatëse të interesit të intervistuar dhe në dokumentet e shqyrtuara. Metodologjia, e përbërë nga rishikimi i literaturës dytësore; pyetësor gjysmë i strukturuar me pyetje të hapura; dhe punëtori për analizën e palëve të interesit, i orientuar drejt analizimit të gamës së plotë të temave dhe aspekteve të rëndësishme mbi temën e kësaj përmbledhjeje.

Përzgjedhja e akterëve kryesorë përkatës³ të intervistuar është bërë gjithashtu duke përdorur teknikën e grumbullimit të të dhënave (snowball technique). Kjo qasje mundëson përzgjedhjen e paanshëme të të anketuarve dhe përcaktohet në bazë të referimeve nga grupi fillestar i të anketuarve të identifikuar dhe për të përfaqësuar zona/grupe të ndryshme të synuara në hulumtim. Hulumtimi për këtë dokument është realizuar nga Gushti deri në Dhjetor 2022.

Kosova është ⁴vend me stres ujor që nënkupton resurse të kufizuara të ujit të pijshëm. Dekada e kaluar ka qenë problematike në disa pjesë të Kosovës, veçanërisht në lindje dhe juglindje, ku pellgu lumor i Moravës së Binçës në sezonin e verës është tharë plotësisht në disa segmente. Përveç thatësive të konsiderueshme në muajt e verës, efektet e ndryshimeve klimatike janë shfaqur gjithashtu (kryesisht në Kosovën perëndimore) me përmbajtje të shtuara dhe ngjarje ekstreme të motit, të cilat gjithashtu janë përkeqësuar nga nxjerrja e paligjshme e zavorrit rreth shtretërve të lumenjve. Në periudhën e ardhshme afatmesme pritet që gjendja në lidhje me resurset ujore dhe manifestimi i ngjarjeve ekstreme do të përkeqësohet. Qeverisja, menaxhimi dhe ruajtja e burimeve ujore është një përgjegjësi e përbashkët e shumë institucioneve publike në nivel lokal, rajonal dhe kombëtar. Rregullatorët e pavarur, agjencitë dhe ministrinë njësoj, ndajnë kompetencat në lidhje me menaxhimin e ujit, qoftë si vendimmarrës apo autoritet zbatues. Edhe bashkitë kanë përgjegjësi të gjera në këtë fushë, si drejtpërsëdrejti për menaxhimin e burimeve ujore në territoret e tyre, ashtu edhe indirekt nëpërmjet shoqërive rajonale të ujësjellësit, ku janë aksionerë.

¹ www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo_en?s=321

² www.ldipeja.org

³ Shih ANEKSIN 1: Lista e të anketuarve

⁴ [Perspektiva e Sigurisë së Ujit për Kosovën](#)

Një sistem i tillë i komplikuar i përgjegjësive, institucioneve dhe strukturave, është identifikuar si një nga shkaqet kryesore pas një numri të madh çështjesh dhe shqetësimesh lidhur me menaxhimin e ujit. Pamja e fragmentuar për menaxhimin e burimeve ujore ka qenë në qendër të fajësimeve të vazhdueshme mes institucioneve të ndryshme se kush është përgjegjës për situatën aktuale, si dhe kush është përgjegjës për zgjidhjen e saj. Mes akterëve përkatës të intervistuar duket se ekziston një marrëveshje e përgjithshme se situata në lidhje me menaxhimin e resurseve ujore është, të paktën, shqetësuese. Megjithatë, kur u kërkohet të emërojnë institucionet përgjegjëse për zgjidhjen e çështjes në fjalë, ato përgjithësisht janë të orientuara nga jashtë drejt palëve të tjera të interesit dhe e çlirojnë veten nga faj.

Para së gjithash, është e domosdoshme që të ndalohet menjëherë degradimi i vazhdueshëm i burimeve ujore. Ndalimi i ndotjes së vazhdueshme (ujërat e zeza dhe ujërat e zeza të patrajtuara, mbetjet e ngurta, ndotësit industrialë dhe kimikatet bujqësore), cilësia e ujërave sipërfaqësore do të përmirësohet ndjeshëm brenda një periudhe të shkurtër kohore. Gjetja e një zgjidhjeje të qëndrueshme për parandalimin e degradimit të resurseve ujore, siç është instalimi i rrjetave kulluese për të parandaluar që mbetjet e ngurta të arrijnë burimet ujore të rrjedhshme, kërkohet për të garantuar cilësinë afatgjatë të burimeve ujore. Identifikimi i resurseve ujore për nevojat në rritje të popullsisë së tij është një tjetër imperativ që kërkon vëmendje të menjëhershme. Me disa studime të kryera tashmë mbi fizibilitetin e ndërtimit të pendave në shtretërit e lumenjve dhe përrënjve, duhet të intensifikohen përpjekjet dhe planet e ndërtimit të hartohen sa më shpejt të jetë e mundur.

Aktualisht po bëhen investime të konsiderueshme për përmirësimin e cilësisë së ujit në Kosovë. Me disa impiante të trajtimit të ujërave të ndotura që po ndërtohen ose janë vënë në punë gjatë periudhës së zbatimit, të jetë e domosdoshme që të bëhen përpjekje edhe për përmirësimin e zbatimit të politikave, në mënyrë që investimet të kenë efekt të plotë. Dokumenti kryesor strategjik për menaxhimin e resurseve ujore është [Strategjia Shtetërore e Kosovës për Ujërat 2017 – 2036](#), i cili përfshin dispozita dhe masa për mbrojtjen, pastrimin, ruajtjen dhe shpenzimin me përgjegjësi të burimeve ujore. Është me rëndësi të madhe që ky dokument i miratuar së fundmi të jetë që nga fillimi i krijimit me mekanizma monitorues dhe të sigurohet raportim i rregullt i pavarur mbi zbatimin e tij. Sa i përket integritetit gjinor, Strategjia e Ujit nuk përmban perspektivë gjinore dhe nuk bazohet në rezultatet e një analize gjinore, siç kërkohet me Ligjin e Kosovës për Barazi Gjinore.

Sa i përket politikave, Kosova duhet të transpozojë plotësisht direktivat përkatëse të BE-së dhe të sigurojë që Strategjia e Ujit të zbatohet pa vonesa. Financat e nevojshme duhet të jenë si në shumë sektorë të tjerë të rregulluar në Kosovë, menaxhimi i ujërave gjithashtu ndikohet nga kapaciteti i ulët për të zbatuar ligjet dhe politikat. Me shumë institucione që kanë përgjegjësi në zbatimin e kompetencave të lidhura me ujin, kapacitetet për të ushtruar këto funksione janë të mangëta. Në mënyrë të ngjashme, komunat kanë përgjegjësi për të siguruar qasje në ujë të pastër dhe kanalizime, por me kapacitetet e tyre buxhetore aktuale, do t'u duheshin dekada para se të mund të siguronin mbulim 100% me këto shërbime.

Kosova duhet të ndërmarrë hapat e rekomanduar, në mënyrë ideale, para se të ratifikojë Konventën e Aarhusit,⁵ pas së cilit ratifikim, Kosova mund të bëhet objekt i padive dhe proceseve gjyqësore nga vendet e tjera nënshkruese.

⁵ <https://aarhus.osce.org/about/aarhus-convention>

1. HISTORIKU DHE METODOLOGJIA

1.1. Sfondi i projektit

Ky përmbledhje e politikave është prodhuar si pjesë e projektit "Promovimi i qasjes universale në ujë të pastër" - Projekt trevjeçar që synon të risë përfshirjen e shoqërisë civile në politikat që lidhen me sigurinë e ujit. Projekti ka për qëllim të kontribuojë në objektivat e mëposhtme:

Objektivi i përgjithshëm është përmirësimi i menaxhimit të resurseve ujore dhe siguri që shumica e komuniteteve të marginalizuara të fuqizohen dhe mbështeten për të arritur të drejtat e tyre për të pasur qasje në ujë të pastër. Në përcjelljen e këtij objekti të përgjithshëm, projekti ka për qëllim arritjen e objektivave specifike të mëposhtme:

OS 1: Monitorimi i zbatimit të Strategjisë Kombëtare të Ujit dhe vendimmarrjes në lidhje me përdorimin dhe menaxhimin e resurseve ujore;

SO 2: Promovimi i barazisë gjinore, angazhimit të komunitetit dhe gjithëpërfshirjes në vendimmarrje në lidhje me burimet ujore; dhe

SO 3: Rritja e ndërgjegjësimit të akterëve përkatës dhe publikut në përgjithësi për rëndësinë e ruajtjes së resurseve ujore.

Grupet e synuara dhe përfituesit përfundimtarë të projektit "Promovimi i qasjes universale në ujë të pastër" janë:

Komunitetet lokale, qasja në ujë e të cilëve ndikohet nga projektet zhvillimore, si hidrocentralet, zhvillimi rezidencial apo industrial. Ata do të asistohen për t'u përfshirë në procese dhe vendimmarrje në lidhje me resurset ujore dhe qasjen e tyre të drejtpërdrejtë në ujë.

Institucionet lokale dhe kombëtare, përgjegjëse për zbatimin e strategjisë kombëtare të ujit dhe dhënien e lejeve dhe licencave për operatorët ekonomikë (p.sh. organet rregullatore, Autoriteti Rajonal i Pellgjeve Lumore). Ministria e Mjedisit, është një nga akterët kryesorë të projektit pasi është bartësja kryesore për mbrojtjen e mjedisit, përfshirë edhe ujin.

Komunat janë gjithashtu një grup kyç i palëve të interesit me përgjegjësi në menaxhimin e ujërave. Krahas kompetencave kyçe në menaxhimin e ujit, komunat janë gjithashtu aksionare të kompanive rajonale të ujësjellësit, dhe rrjedhimisht janë përgjegjëse për funksionimin e tyre.

Shoqëria civile dhe media. Organizatat e shoqërisë civile aktive në temat e mbrojtjes së mjedisit janë aleatë të natyrshëm në këtë përpjekje. Krijimi i një fronti të unifikuar për mbrojtjen e resurseve ujore është një prioritet i nënkuptuar i pranuar nga shumica e OShC-ve aktive.

Përmbledhja e politikave është e para në një seri prej pesë përmbledhjesh që do të publikohen mbi temat kryesore të menaxhimit të burimeve ujore. Qëllimi i këtyre publikimeve të analizës së politikave është të gjenerojë debat mbi temat përkatëse që lidhen me menaxhimin e burimeve ujore, të sjellë vëmendjen e vendimmarrësve mbi prioritetet, nevojat dhe ndryshimet e nevojshme për të optimizuar menaxhimin e këtij burimi jetik për jetën. Hulumtimi për këtë publikim është bartur nga kompania IQ Consulting e specializuar në kërkime cilësore dhe sasiore.

⁶Për më shumë informacion vizitoni:
www.iqconsulting.biz/en/?page_id=397

1.2. Objektivat, Qasja dhe Metodologjia e Kërkimit

Rëndësia

Kosova tashmë konsiderohet të jetë një vend me stres të ujit, me pjesët lindore që përjetojnë thatësira dhe mungesë uji gjatë muajve të verës. Si e tillë, siguria e ujit dhe menaxhimi optimal i resurseve ujore është një nga prioritetet kryesore mjedisore në Kosovë, i cili tashmë po prek një pjesë të konsiderueshme të popullsisë së saj. Në rrethana të tilla, dhe duke pasur parasysh përkeqësimin e pritsëm të situatës si rezultat i ndryshimeve klimatike dhe ngrohjes globale, LDIP ka përcaktuar se është e një rëndësie të madhe për shoqërinë civile që të angazhohet me një sy vigjilent dhe të monitorojë progresin drejt zbatimit të strategjisë së re dhe të avokojë që çdo qytetar të ketë qasje në ujë dhe pastër si një nga të drejtat themelore të njeriut, që kushtëzon vetë jetën dhe jetesën.

Objektivat

Objektivat kryesore të kësaj përmbledhje kanë qenë identifikimi i çështjeve dhe sfidave kyçe që lidhen me menaxhimin territorial të burimeve ujore dhe gjenerimi i diskutimeve për zgjidhjet e mundshme për tejkalimin e tyre. Analiza gjithashtu kërkon të identifikojë boshllëqet e kapaciteteve dhe burimeve midis audiencës së synuar dhe bartësve të detyrave kryesore, në mënyrë që ato të merren parasysh dhe të adresohen siç duhet. Përmes fuqizimit respektivisht si mbajtësit e të drejtave ashtu edhe ofruesit e shërbimeve, për të kërkuar dhe siguruar të drejtën për akses në ujë, LDIP kërkon të përfaqësojë shumicën e komuniteteve të marginalizuara

të prekura nga çështjet e lidhura me ujë në dialogun e politikave për temat e lidhura me ujë.

Qasja dhe Metodologjia

Hulumtimi që i paraprin këtij botimi ka përshtatur një qasje dhe metodologji cilësore, të përbërë nga rishikimi i literaturës dytësore, intervista të thelluara me akterët kryesorë dhe seminar për analizën e palëve të interesit, të gjitha të orientuara drejt analizimit të gamës së plotë të temave dhe aspekteve të rëndësishme për temën e kësaj përmbledhjeje. Përshtatja e metodologjisë është bërë në bashkëpunim të ngushtë ndërmjet LDIP-it dhe konsulentit, me objektivin e përafritit sa më të madh të metodologjisë dhe mjeteve/instrumenteve me objektivat e synuara të analizave.

Përzgjedhja e akterëve kryesorë përkatës⁷ të intervistuar gjithashtu është koordinuar ngushtë ndërmjet LDIP dhe konsulentit, duke përdorur teknikën snowball. Kjo qasje mundëson seksionin e të anketuarve, i cili është i paanshëm nga ana e studiuesve, dhe përcaktohet në bazë të referimeve nga grupi fillestar i të anketuarve të identifikuar për të përfaqësuar grupe/grupe të ndryshme të synuara në hulumtim. Puna për këtë publikim është kryer në periudhën gusht-dhjetor 2022. Gjetjet, përfundimet dhe rekomandimet kryesore që kanë të bëjnë me menaxhimin efektiv të burimeve ujore, të dala nga aplikimi i kësaj metodologjie janë paraqitur në seksionet e mëposhtme.

⁷Shih ANEKSIN 1: Lista e të anketuarve

2. TË GJETURAT

2.1. Kuadri Ligjor dhe Institucional për Menaxhimin e Resurseve Ujore

Në Kosovë, dokumenti strategjik më relevant dhe kyç për menaxhimin e resurseve ujore është Strategjia Shtetërore e Kosovës për Ujërat 2017 – 2036. Ai përfshin dispozita dhe masa për të mbrojtur, pastruar, ruajtur dhe shpenzuar me përgjegjësi burimet ujore. Duke qenë se strategjia sapo është miratuar, është me rëndësi të madhe që të sigurohet një mekanizëm monitorues dhe raportim i rregullt objektiv për zbatimin e saj. Gjithashtu, duke pasur parasysh vrullin e disa impianteve të trajtimit të ujërave të zeza që po ndërtohen ose vihen në punë gjatë periudhës së zbatimit, është thelbësore që të bëhen përpjekje edhe për të përmirësuar zbatimin e politikave, në mënyrë që të arrihen sinergji më të mëdha. Sa i përket integritimit gjinor, Strategjia e Ujit nuk përmban perspektivë gjinore dhe nuk bazohet në rezultatet e një analize gjinore, siç kërkohet me Ligjin e Kosovës për Barazi Gjinore.

Ligji më relevant për temat/sectorët e mbuluar nga veprimi është Ligji Nr. 04/L-147 për Ujërat e Kosovës. Ligjet tjera që janë gjithashtu relevante për zbatimin e Veprimit në territorin e Kosovës përfshijnë:

Ligji Nr. 02 /I-79 për Veprimtaritë Hidrometeorologjike, i cili rregullon punimet hidrometeorologjike dhe përfundimin e tyre;

Ligji Nr. 02/L-78 për Shëndetin Publik, i cili i cakton Institutin Kombëtar të Shëndetit Publik përgjegjësinë për monitorimin e cilësisë së ujit të pijshëm;

Ligji Nr. 03/L-086 për Rrequllimin e Shërbimeve të Ujit, i cili gjithashtu përcakton dispozita për Zyrën e

Rregullatorit për Mbeturina dhe Ujë, dhe kompanitë publike të shërbimeve të ujit; dhe

Ligji Nr. 02/L-9 për Ujitjen e Tokës së Punueshme

Strategjia Kombëtare e Mjedisit dhe Plani i Veprimit, të cilat duhet të rinovohen janë gjithashtu të rëndësishme për Veprimin. Sipas Statistikave të Ujërave të Kosovës 2016-2017⁸ të publikuara nga Ajencia e Statistikave të Kosovës, që nga viti 2016, vlerësohet se 89.59% e popullsisë së Kosovës furnizohej me ujë të pijshëm nga sistemet publike të menaxhuara nga kompanitë rajonale të ujit. Përderisa ligjet për këtë sektor nuk janë domosdoshmërisht të pamjaftueshme për menaxhimin e burimeve ujore, zbatimi i tyre në praktikë është penguar nga paqartësitë dhe pasaktësitë në udhëzimet administrative për zbatimin e tyre, apo tolerimi nga ana e autoriteteve përgjegjëse për zbatimin e tyre.

Ka nevojë për masa për harmonizimin e politikave të ujit dhe ujërave të zeza me Acquis Communautaire të BE-së, më saktë, me Direktivën 2000/60/EC të Parlamentit Evropian dhe të Këshillit që përcakton një kornizë për veprimin e Komunitetit në fushën e politikës së ujit. (Direktiva për Ujërat). Për këtë qëllim, udhëzimet administrative për ligjet e listuara më sipër duhet të rishikohen në mënyrë që të jenë në përputhje me Direktivën e Ujit. Acquis tjera përkatëse përfshijnë: Direktivën në lidhje me trajtimin e ujërave të zeza urbane (91/271/EEC), Direktiva për Cilësinë e Ujit për Konsum nga Njerëzit (98/83/EC), Direktiva për mbrojtjen e ujërave nga ndotja e shkaktuar nga nitratat nga burimet bujqësore (91/676/EEC); Direktiva në lidhje me menaxhimin e cilësisë së ujërave të lartës

⁸ Raporti: <https://ask.rks.gov.net/media/4074/water-statistics-2017-2.pdf>

dhe shfuqizimin (2006/7/EC); Direktiva për standardet e cilësisë së mjedisit në fushën e politikës së ujit (2008/105 EC); Direktiva specifkimet teknike për analizat kimike dhe monitorimin e statusit të ujit (2009/90 EC).

Në nivel komunitar, autoritetet vendore dhe OSHC-të tashmë po zbatojnë aktivitete në përputhje me qëllimet e këtij projekti. Prania e tyre në terren, bën që politika dhe praktika të bashkohen lehtësisht nën kuadrin e vetëm për menaxhimin e ujërave në nivel vendor. Prandaj, roli i OSHC-ve është vendimtar për arritjen e qëndrueshmërisë mjedisore, përdorimit efikas të

2.2. Grykat e ngushta dhe sfidat kryesore

Disa zona të Kosovës gjatë periudhave të verës thahen plotësisht, duke i lënë komunitetet lokale të varura nga furnizimi me ujë nga autoritetet lokale për nevojat e tyre themelore. Nivelet e disa rezervuarëve akumulues si liqeni i Badovcit,⁹ kanë shfaqur gjithashtu nivele shqetësuese gjatë stinëve të nxehta, duke kërkuar që në disa raste të pompohet uji nga Liqeni i Ujmanit për të plotësuar nevojat e kryeqytetit gjatë verës. UN Water deklaroi se kur një territor tërheq 25 për qind ose më shumë të burimeve të tij të rinovueshme të ujërave të ëmbla, thuhet se është 'stresues i ujit'¹⁰.

Duke pasur parasysh se efektet e ndryshimeve klimatike pritet të përkeqësohen me kalimin e kohës dhe manifestimi i tyre përmes rritjes ekstreme të ngjarjeve të motit si në frekuencë ashtu edhe në intensitet, është mundësia e fundit që institucionet e Kosovës të rrisin përpjekjet për të siguruar siguri ujore afatgjate. Sipas një prej informatorëve kryesorë, disa

burimeve dhe rritjes së kohezionit ndërmjet zonave në vend. Kjo është e vërtetë veçanërisht duke pasur parasysh kapacitetet dhe ekspertizën e kufizuar me të cilën ballafaqohen veçanërisht komunat e vogla.

Që nga viti 2016, është duke u zbatuar "Marrëveshja e Stabilizim-Asociimit" e Kosovës me BE-në, me synim përmirësimin e mjedisit. Megjithatë kuadri ligjor është përmirësuar dhe nismat e para janë duke u zhvilluar, mbeturinat mbeten një nga sfidat më të rëndësishme të vendit, duke rezultuar në një nevojë të fortë për të angazhuar qytetarët dhe për të transformuar praktikën lokale.

skenarë për ndryshimet klimatike, parashikojnë ulje të disponueshmërisë së ujit me 20% deri në 2040-2050¹¹.

Foto 1. Liqeni i Badovcit gjatë thatësirave

Qasja universale në ujë të pastër është një nga objektivat më të rëndësishëm të zhvillimit të qëndrueshëm, i cili edhe sot po bën që miliona burra dhe gra në mbarë botën të zhvendosen. Përgjegjësitë kryesore për zhvillimin e resurseve të reja ujore janë me Ministrinë e Mjedisit për Planifikim Hapësinor dhe Infrastrukturë (Autoriteti i Rajonit të Pellgjeve Lumore)

⁹ <https://fakteplus.net/kosova-vuan-per-rezerva-ujore-ne-batlave-e-badovc-niveli-eshte-9-metra-nen-piken-maksimale/>

¹⁰ Uji i OKB-së. Mungesa e ujit. Në dispozicion në: <https://www.unwater.org/water-facts/water-scarcity>

¹¹ Intervistë me Anëtar të Komitetit Ndërmnistor.

por edhe me Ministrinë e Bujqësisë, Pylltarisë, Zhvillimit Rural; Ministrinë e Ekonomisë; Ministrinë e Financave, Punës dhe Transfereve; Këshillin Ndërmënytor të Ujit.

Sfidat strukturore të menaxhimit të ujërave dhe ujërave të zeza janë të rrënjësura në akterët lokalë dhe rajonalë, por përgjegjësia kryesore është e komunave, si bartësit kryesorë të menaxhimit të ujit dhe ujërave të zeza. Disa nga sfidat kryesore të identifikuar përfshijnë:

Aktualisht, kompanitë publike që ofrojnë shërbime të furnizimit me ujë dhe menaxhimit të ujërave të zeza kanë pajisje dhe infrastrukturë të vjetëruar, mbulim jo të plotë të rrjetit, vështirësi në mbledhjen e tarifave për shërbimet dhe përballën me ndërgjegjësimin e ulët të qytetarëve dhe bizneseve për përdorimin e përgjegjshëm të ujit. Këto kompani nuk kanë infrastrukturën e nevojshme ose personelin e nevojshëm për të zbatuar politika të përgjegjshme të përdorimit të ujit, dhe si rrjedhojë, shpesh qytetarët përdorin ujin e pijshëm për kopshtari ose bujqësi, ose bizneset për lavazhë makinash ose veprimtari të tjera me konsum të lartë të ujit. Pamundësia për të mbledhur detyrimet dhe mundësitë e kufizuara që kanë për t'i mbledhur ato (duke pasur parasysh se uji është burim i rëndësishëm për jetën), ka dëmtuar aftësinë e tyre për të investuar në adresimin e prioritetëve të tyre dhe zgjerimin dhe përmirësimin e shërbimeve të tyre. Shumica e investimeve në rrjet bëhen ose nga vetë komunitat, ose nëpërmjet granteve nga qeveria qendrore. Si shumica e prioritetëve kryesorë që lidhen me temën e ujit, identifikimi i financimit të nevojshëm ka qenë një pengesë e përsëritur rreth shumë projekteve të mëdha investimi që presin përfundimin.

Mungesa e kapaciteteve për të marrë kompetencat e tyre ligjore është identifikuar gjithashtu si një pengesë kryesore në menaxhimin e duhur të resurseve ujore. Deponitë ilegale të mbetjeve të ngurta pranë brigjeve

të lumenjve dhe resurseve të tjera ujore (liqenet e akumuluar), janë një pamje e zakonshme dhe janë ndër ndotësit aktivë të burimeve ujore. Shumica e komunave në Kosovë u mungojnë kapacitetet e nevojshme për të kontrolluar brigjet e lumenjve që rrjedhin në territoret e tyre. Në mënyrë të ngjashme, ofruesve rajonalë të shërbimeve të ujësjetillës dhe kanalizimit, u mungojnë kapacitetet për të kontrolluar kyçjet ilegale, keqpërdorimin e ujit dhe aspekte të tjera të rëndësishme për përmirësimin e performancës së tyre.

Edhe inspektoriatet e niveleve të ndryshme kanë mungesë të fuqisë punëtore për të ushtruar të gjithë gamën e kompetencave dhe funksioneve të tyre në të gjithë territorin që mbulojnë.

Kjo ka bërë që projektet e ndërtimit të paligjshëm të shfaqen rreth burimeve të mbrojtura ujore ose vendndodhjeve të trashëgimisë natyrore (si: Bifurkacioni, Drini i Bardhë, Ujëvarat e Mirushës, etj.), mbi të cilat ka pak kontroll se çfarë shkarkojnë në këto burime. Edhe kur mund të ekzistojnë kapacitetet, problemet e tjera strukturore e pengojnë ushtrimin e tyre. Shembuj të tillë të pengesave janë për shembull, mungesa e qartësisë së zonimit krahas resurseve ujore. Ndonjëherë kufijtë e paqartë të komunave ose zhvendosja e shtretërve të lumenjve që janë identifikuar si vështirësi, por edhe shënjimi i qartë i zonave rreth resurseve ujore të mbrojtura, e bëjnë të pamundur zbatimin edhe kur ato janë qartazi brenda kufijve të një komune.

Mungesa e shënjimeve të qarta për zonat në terren e bën detyrën e zbatimit mjaft të pamundur për institucionet e caktuara.

Në vitin 2013 është marrë një vendim kombëtar për përcaktimin e masave mbrojtëse për 16 resurset ujore në Kosovë si zona të mbrojtura, të cilit vendim i mungon zbatimi. Shfrytëzimi i resurseve ujore është një tjetër

sfidë dhe prioritet që është identifikuar. Përgjegjësia kryesore për këtë prioritet është e Autoritetit të Rajonit të Pellgjeve Lumore - ARPL. Sipas një akti përkatës të intervistuar dhe me [Liqjin 04/L-147 - përdorimi komercial i burimeve ujore](#) duhet të jepet me koncesion përmes proceseve publike dhe transparente. Praktika aktuale e dhënies së licencave të ujit duhet të ndryshohet për të siguruar që të gjitha burimet ujore të përdoren siç duhet.

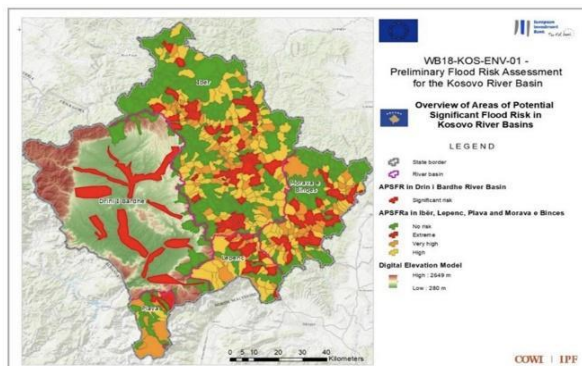

Foto 2. Vlerësimi preliminar i rrezikut nga përmbytjet për pellgjet lumore të Kosovës

Menaxhimi i përmbytjeve dhe efekteve të tyre është identifikuar gjithashtu si një prioritet që kërkon vëmendje të menjëhershme pasi që përsëriten në natyrë dhe shkaktojnë dëme vjetore. Për të adresuar këtë çështje, Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës ka zhvilluar një plan për vlerësimin e rrezikut nga përmbytjet për të identifikuar zonat që janë në rrezik nga përmbytjet dhe për të zhvilluar strategji për zbutjen e këtyre rreziqeve të paraqitura në tabelën e mëposhtme. Pavarësisht rritjes së numrit dhe intensitetit të ngjarjeve ekstreme të motit, besohet se masat e duhura zbutëse mund të minimizojnë, nëse jo plotësisht të eliminojnë efektet e këtyre ngjarjeve. Kjo çështje është gjithashtu e lidhur drejtpërdrejt me nxjerrjen e paligjshme të zhavorrit dhe erozionin e tokës rreth shtretërve të lumenjve dhe liqeneve të akumulimit. Përgjegjësitë kryesore për adresimin e kësaj sfide janë ARPL,

komunat, MBPZHR, dhe në fund me Agjencinë për Menaxhimin e Emergjencave.

Ndotja e burimeve ujore është gjithashtu një shqetësim madhor. Deponitë¹² ilegale pranë shtretërve të lumenjve, gjatë stinëve të reshjeve të larta dhe reshjeve të borës, shpërllah nga niveli i rritur i ujit, bëhen një kontribues shqetësues i mbeturinave detare. Ngjarjet më të fundit të përmbytjeve sollën imazhe të përgjive masive të vërshuara nga uji.

Mungesa e rrjetit të veçantë për ujërat nëntokësore dhe sistemin e ujërave të zeza është identifikuar gjithashtu si një pengesë kryesore që kërkon investime të konsiderueshme për t'u adresuar.

Shumica e sistemeve të kullimit të ujërave nëntokësore në Kosovë shkarkohen në kolektorë të njëjtë me ata që vijnë nga ujërat e zeza, duke e bërë trajtimin e tyre të kombinuar më problematik, të shtrenjtë dhe më pak efikas. Kjo është identifikuar gjithashtu si një pengesë kryesore për maksimizimin e kapaciteteve të instaluar (dhe të planifikuara) të impianteve të trajtimit të ujërave të zeza, të cilat aktualisht janë duke u ndërtuar në mbarë Kosovën. Natyrë të ngjashme është edhe çështja e derdhjeve të ujërave të zeza në lumenj dhe përrenj pa u filtruar apo trajtuar më parë.

Foto 3. Liqeni i Ujmanit gjatë vërshimeve 2023 (kontribut qytetar)

¹² [Shih hartën e deponisë ilegale të Komunës së Gjakovit a , kontribut i Let's Do IT Peja !, në dispozicion në:](#)

https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1drCpai3CEI_J_oOnMG9j4pv8JY0Gmo8Ko&ll=42.3540294_442819595336903&z=11&fbclid=IwAR030GZfXGzstIXa2VAwE7MDPPA6tstSI2SXVnACR32sfyOCkdQTP-SJel

Për këtë qëllim, një zgjidhje e përbalueshme, praktike dhe e lehtë për t'u zbatuar për reduktimin/eliminimin e problemit të mbetjeve të ngurta në burimet e lumenjve që vijnë nga sistemi i ujërave të zeza/kullimet janë identifikuar në qytetin australian të Kwinana, ku janë instaluar rrjeta kullimi të thjeshta, të lehta për tu mirëmbajtur. me kosto relativisht të ulët.

Zgjidhje të tilla janë gjithashtu të mundshme dhe të këshillueshme në Kosovë, pasi përveçse janë me kosto efektive për të adresuar sfidën e mbeturinave të ngurta, ato kërkojnë vetëm alokimin e mjeteve nga kompanitë rajonale të ujit për pastrimin e tyre periodik. Figura dy më poshtë ofron një ilustrim të këtyre sistemeve të thjeshta për t'u ndërtuar dhe përdorur për parandalimin e mbeturinave detare.

Foto 4. Rrjeti i dreanzhimit, Australi

Planifikimi është një aspekt tjetër që kërkon përpjekje të intensifikuara në temën e menaxhimit të burimeve ujore. Vonesat në kompletimin e infrastrukturës ligjore dhe transpozimin e direktivave të BE-së përmes udhëzimeve administrative, kanë penguar çdo përpjekje domethënëse për mbrojtjen e burimeve ujore. Këto vonesa janë identifikuar edhe si shkaktarë të mungesës së planeve të menaxhimit të shtretërve të lumenjve, të cilat janë një kërkesë ligjore. Këto dokumente do të shërbenin për riorganizimin e masave dhe programeve nëpër territoret e komunave dhe zhvillimin e planeve të zbatueshme për zhvillimin dhe ruajtjen e burimeve ujore. ARPL është entiteti kryesor

përgjegjës për zhvillimin e planeve të menaxhimit të pellgjeve lumore, por zhvillimi i tyre duhet të jetë gjithëpërfshirës, konsultativ dhe të përfshijë të gjithë akterët përkatës. Në të kundërtën, atyre do t'u mungojë pronësia e nevojshme midis palëve të interesit dhe nuk do të jenë të zbatueshme në praktikë.

Kërkohej ekspertizë dhe njohuri kualitative të larta, në të gjitha nivelet, pasi institucionet përgjegjëse për zhvillimin dhe zbatimin e politikave të ujit përballen të gjitha me këtë sfidë.

Mungesa e ekspertizës në ujëra dhe në menaxhimin e ujit në nivelin e Parlamentit të Kosovës, i cili është përgjegjës për miratimin e legjislacionit dhe monitorimin e Strategjisë dhe Planit të Veprimit, për shembull, është një pengesë e madhe. Në mënyrë të ngjashme, mungesa e ekspertizës në ujëra brenda kabinetit të Ministrisë së Mjedisit është gjithashtu një mangësi e madhe e kapaciteteve. Duhet të rriten kapacitetet për zhvillimin e akterëve përkatës si nëpërmjet trajnimeve afatshkurtra me ndikim të menjëhershëm, ashtu edhe përmes angazhimit afatgjatë për zhvillimin e kapaciteteve akademike, kërkimore dhe inxhinierike të kërkuara në të ardhmen.

Një qasje e mundshme për rritjen e interesimit për profesionet në rënie, të cilat janë të lidhura me menaxhimin e ujit, është përmes një skeme bursash në universitetet publike dhe jashtë vendit (për specializimet që nuk ofrohen në vend).

Për shembull, nuk ka ekspertizë në Kosovë që do të ishte në gjendje të vlerësonte dëmin mjedisor nga një projekt zhvillimor, me ose pa qëllimin e operatorit/biznesit/qytetarit që shkakton dëmin. Përderisa ligjet parashikojnë dëmtimet/riparimet në pronësi të autorëve gjithashtu përfshijnë dëmtimin e mjedisit, biodiversitetit dhe ekosistemeve, pa ekspertizë për vlerësimin e një ndikimi të tillë, ato

mbeten jashtë gjobave që mundë të nxjerra nga gjykatat e Kosovës.

Integrimi dhe përfshirja gjinore është një tjetër aspekt që kërkon vëmendje, kur trajtohen pengesat që lidhen me menaxhimin e ujit. Para së gjithash, sektori dominohet profesionalisht nga burrat, në të gjithë listën e gjatë të palëve të interesit me kompetenca të lidhura me menaxhimin e ujit. Sipas Ligjit për Barazi Gjinore, përfaqësimi i barabartë i grave dhe burrave në sektorin e ujit duhet të trajtohet me prioritet. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për pozicionet vendimmarrëse si Bordet dhe menaxhmenti i lartë.

Së dyti, nevojat e grave dhe grupeve të tjera të marginalizuara (duke përfshirë komunitetet jo-

shumicë, personat me aftësi të kufizuara, fëmijët dhe të rinjtë dhe grupet e tjera të cënueshme) rrallë merren parasysh kur merren vendime ose planifikohen investime. Edhe pse ato përfaqësojnë disa nga grupet më të prekura (si pozitivisht ashtu edhe negativisht) nga çështjet që lidhen me ujin. Në mënyrë të ngjashme, komunitetet lokale nuk janë konsultuar në mënyrë adekuate, përpara licencave për hidrocentrale, të cilat më vonë i privuan komunitetet e përmendura nga uji për nevojat e tyre bujqësore dhe pakënaqësi të gjerë mes tyre. Përfshirja e grupeve të marginalizuara, siç janë gratë në Kosovë, është gjithashtu një nga tre parimet themelore të Marrëveshjes së Gjelbër (# askush nuk mbet mrapa).

3. PËRFUNDIMET DHE REKOMANDIMET

Siç është argumentuar në seksionet e mësipërme, sfidat për të siguruar menaxhim efektiv të resurseve ujore dhe siguri afatgjate për popullatën, Kosova duhet të shumëfishojë përpjekjet dhe investimet kushtuar këtij prioriteti. Krijimi i Komitetit Ndërmintor për Ujërat është konsideruar si një masë pozitive për të përmirësuar përpjekjet e aktorëve dhe institucioneve të ndryshme me kompetenca në këtë sektor, por edhe për monitorimin efektiv të zbatimit të strategjisë dhe planit të veprimit, ku përfshihen masat dhe veprimet nga një gamë të gjerë subjektësh. Megjithatë, mbetet për t'u parë nëse komiteti ndërmintor do të jetë në gjendje të ushtrijë efektivisht rolin e tij, veçanërisht duke pasur parasysh natyrën e fragmentuar të sektorit, interesat dhe prioritetet konkurruese, si dhe natyrën periodike të punës së tij (në krahasim me një organ të mandatuar për të përmirësuar çështjet në baza të qëndrueshme/të vazhdueshme).

Në sigurimin e qasjes në ujë të pastër, prioritet i parë dhe kryesor është zhvillimi i mini-digave në përranj dhe burime dhe krijimi i rezervuarëve të rinj akumulues që plotësojnë nevojat aktuale dhe të ardhshme të vendit.

Siguria e ujit duhet të trajtohet si një prioritet kryesor kombëtar pasi mungesa e veprimit mund të nënkuptojë efekte të dëmshme sociale, ekonomike dhe mund të prodhojë lëvizje shkatërruese demografike dhe të popullsisë. Investimet në infrastrukturën e lidhur me sigurinë e ujit duhet të shumëfishohen nëse synimet e qasjes universale në ujë të pastër dhe kanalizime duhet të përbushen. Siç paraqet strategjia e ujit, përveç rritjes së investimeve publike, parashikohen investime shtesë të donatorëve dhe sektorit privat për të adresuar prioritetet e ujit në periudhën e mbuluar nga Strategjia. Megjithatë, për të maksimizuar efikasitetin e investimeve dhe efektivitetin e prodhimit të rezultateve të dëshiruara, investimet (pavarësisht nga burimi i financimit) duhet të sinergjizohen ngushtë me njëra-tjetrën. Eksplorimi i resurseve ujore nëntokësore në një thellësi më të madhe dhe përdorimi i tyre si pasojë për të siguruar qasje universale në ujë të pastër është

gjithashtu një prioritet i lartë. Deri më tani, mungesa e përpjekjeve kërkimore e ka bërë të pamundur shfrytëzimin e burimeve ujore nëntokësore.

Një sfidë tjetër në sigurimin e rezultateve më të shpejta në menaxhimin e ujërave është **skena e fragmentuar institucionale me kompetenca në menaxhimin e ujërave**. Gjatë koordinimit të investimeve, operacionet në terren janë shumë më problematike. Kjo vlen veçanërisht për sa i përket monitorimit, kontrollit, inspektimit dhe ruajtjes së burimeve ujore, të cilat sipas ligjit janë pronë publike. Mungesa e planeve rregulluese dhe zonale nga komunat, mungesa e kontrollit të perimetrit dhe e shënjimeve rreth resurseve të mbrojtura ujore është një ilustrim i këtij problemi të koordinimit, i cili ka rezultuar me shkatërrim të pakthyeshem të resurseve të konsiderueshme ujore dhe objekteve të trashëgimisë natyrore. Mbrojtja e burimeve ekzistuese të ujit të pastër dhe pastrimi i atyre që mund të trajtohen/kthehen në situatën e tyre të parandotur, kërkon veprim të përbashkët dhe mobilizimin e resurseve publike/qeveritare, si dhe shoqërinë civile dhe komunitetet që i ndajnë ato. Për këtë qëllim, duhet të bëhen përpjekje të gjera ndërorgjegjësimi dhe angazhimi në fushata masive pastrimi, ku nëpërmjet një **sërë veprimesh restauruese, ekuilibri i natyrës të rivendoset aty ku është e mundur**. Duhet theksuar se përdorimi i masave të restaurimit të ekosistemit natyror, si p.sh. rritja e popullsisë së kastorëve për të rivendosur shtretërit e lumenjve dhe për të parandaluar erozionin, duhet të promovohet dhe prioritetizohet. Për sa i përket menaxhimit më të mirë të rezervuarëve të ujit të pijshëm, hapësirat territoriale dhe zonale të menaxhimit të pastrohen dhe infrastruktura duhet të zhvillohet menjëherë për të siguruar parandalimin e degradimit të mëtejshëm të tyre. Ndërsa transpozimi i plotë i direktivave të BE-së mbetet pa ndryshime të vogla në aktet nënligjore, koordinimi praktik në terren ndërmjet aktorëve mbetet sfidues, në një masë të madhe për shkak të mungesës së dokumenteve përkatëse dhe proceseve rregullatore për të cilat institucionet e caktuara kanë të drejta ligjore ekskluzive.

4. BURIMET PËR LEXIM TË MËTEJSHËM

Lista e bibliografisë

Udhëzimi Administrativ, MMPH- Nr.15/2017 për Kriteret e Përcaktimit të Zonave Mbrojtëse Sanitare për Resurset Ujore, 2017 . <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15796>

WSRA-Raporti Vjetor 2018- <http://www.arru-rks.org/en/publikimet/414/raportet-e-performances/414>

Strategjia e Kosovës për Ujërat 2017-2036: http://kepweb.org/wp-content/uploads/2019/11/F_KEP_D8.01.01_Water_Strategy_final-ENG.pdf

Ligji Nr.03/L-039 për Zonat e Veçanta të Mbrojtura – Në dispozicion në : <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2529>

Ligji Nr. 04/l-147 për Ujërat e Kosovës, Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës, 2013: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=8659>

Rrjeti i zonave të mbrojtura të BE Natura 2000. Në dispozicion në: <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/natura-2000/the-natura-2000-protected-areas-network> .

MESPI/AKMM – Raporti mbi Gjendjen e Ujit në Republikën e Kosovës, Prishtinë 2020 në gjuhën shqipe në : https://ammk-rks.net/assets/cms/uploads/files/Dokumente%202022/Shqip_WEB_uji.pdf

Agjencia e Statistikave të Kosovës 2019: <https://ask.rks-gov.net/media/4074/water-statistics-2017-2.pdf>

Programi i monitorimit të ujërave sipërfaqësore dhe nëntokësore 2014-2015, MMPH, datë: 26. 03.2014, Nr SP1451/14. Referenca.

SHTOJCA 1: LISTA E TË ANKETUARËVE

#	Organizatat/Institucionet
1	Autoriteti Rajonal i Pellgjeve Lumore dhe Departamenti i Ujërave (MMPHI)
2	Drejtoria për Shërbime Publike, Komuna e Pejës
3	Komuna e Prishtinës / Gjakovës / Gjilanit
4	Kompanitë Rajonale të Ujërave
5	Zyra e Rregullatorit për Mbeturina dhe Ujëra
6	Projekti për mbështetjen e ujit dhe kanalizimeve
7	Projekti SKAT IWRM-K
9	Rrjeti Ballkanik i Gazetarisë Hulumtuese
10	Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës
11	Let's Do It Peja
12	Gazetarët për mjedis

Funded by
the European Union

Promoting Universal
Access to **Clean Water**

Ky publikim është prodhuar si pjesë e projektit “Promovimi i Qasjes Universale në Ujë të Pastër”, financuar nga Zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë dhe zbatuar nga Let's Do It Peja. Pikëpamjet, opinionet dhe rekomandimet e shprehura në këtë publikim janë të autorit dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit Evropian Zyra në Kosovë.

Let's Do It Peja
Adresa: Shtëpia e Kulturës, kati III
30000, Pejë, Kosovë
Email: letsdoitpeja@gmail.com
Tel: +383 49 124 548